

УДК 35.071.1

О. М. Шмаков

ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ДІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Визначено заходи із забезпечення можливості оцінювання ефективності оперативних дій, обґрунтовано необхідність розроблення уявлень про оперативний успіх у діях Національної гвардії України.

Ключові слова: оперативне угруповання Національної гвардії України, оперативний успіх, типова обстановка, оперативно-тактичні нормативи.

Постановка проблеми. У військових організаціях ефективність дій сил оцінюється на різних рівнях управління. Виходячи з методологічних уявлень оцінювання необхідно починати з вищих рівнів управління, оскільки військові організації є ієрархічними структурами. На таких рівнях зароджуються завдання для формувань, і ці рівні повинні визначати спрямованість оцінювання ефективності на нижчих ланках. Вищий рівень управління Національної гвардії України (далі – гвардія, НГ України) контактує з органами державного управління (гвардія належить до системи МВС, а органи внутрішніх справ є виконавчою гілкою державної влади, тобто складником державної адміністрації; з іншого боку, у діях оперативного масштабу гвардія достатньо самостійна відносно органів внутрішніх справ). Розуміння змісту ефективності гвардії, співвіднесення її з ефективностями інших структур сектора безпеки і оборони держави дають можливість органам виконавчої влади виявляти роль і місце формувань гвардії у забезпеченні національної безпеки, а керівництву гвардії – ставити адекватні питання перед державою стосовно розвитку, забезпечення і застосування своїх формувань. Для оцінювання ефективності гвардії достатньо оперувати ефективністю оперативних дій формувань гвардії.

Мета статті. Оцінку ефективності дій гвардії оперативного масштабу можна розглядати як один із засобів, який необхідно враховувати під час обґрунтування перспективних напрямів розвитку, доцільних організаційних структур і потрібного рівня забезпечення гвардії. Звідси мета статті полягає у такому: показати шляхи визначення ефективності оперативних дій гвардії; звернути увагу на складності, що супроводжують цей процес; запропонувати організаційні заходи для їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. До теорії ефективності Національної гвардії України відношення мають такі поняття: можливості формувань гвардії; ступінь виконання завдань

формуваннями (угрупованнями) гвардії; затрати (втрати), яких зазнали формування під час виконання завдань.

На сьогодні ці поняття не є достатньо розвиненими, особливо стосовно оперативних угруповань гвардії, за браком чітких уявлень щодо змісту ефекту від оперативних дій гвардії; змісту затрат, які необхідно відносити до дій з виконання завдання оперативного масштабу. А втім ці уявлення дозволили б визначитися з таких питань: у чому полягає оперативний успіх гвардії; якими затратами він досягається; з яких питань і яких організаційних рішень вони вимагають від командування гвардії; якого рівня фінансового забезпечення вони потребуватимуть від держави.

Оперативне угруповання гвардії можна розуміти як зведені у певну систему і розміщені (розгорнуті) певним чином у зоні відповідальності з'єднання, військові частини і підрозділи (оперативного призначення, з охорони громадського порядку, спеціального призначення, з охорони промислових об'єктів, з охорони дипломатичних представництв), а також підрозділи забезпечення, призначені у сукупності для виконання конкретного завдання.

Оперативне угруповання гвардії виконує такі загальні завдання: із захисту і охорони життя, прав, свобод та охоронюваних законом інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки під час масових заходів або заворушень; завдання у надзвичайних ситуаціях техногенного або природного характеру; у взаємодії з правоохоронними органами – завдання із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Крім функцій у сфері забезпечення громадської безпеки для гвардії посилено

функцію з оборони: брати участь у взаємодії зі Збройними Силами (ЗС) України у відсічі збройної агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони.

Під час ведення бойових дій з метою відсічі агресії навряд чи можна очікувати від гвардії ефективних наступальних і навіть оборонних дій, як це очікується від формувань Збройних Сил (з урахуванням бойового складу, характеру озброєння, спрямованості підготовки гвардії). Зі стабілізацією бойової обстановки оперативні угруповання гвардії скоріш за все будуть розташовуватися у другому ешелоні із завданням блокування території, забезпечення тилу угруповання Збройних Сил, проведення режимних заходів і стабілізаційних дій (оборони важливих об'єктів і комунікацій, знищення диверсійно-розвідувальних груп противника, ударно-штурмових дій, спрямованих на окремі населені пункти, зайняті противником, оперативно-профілактичних відпрацювань визволених міст і територій).

На відміну від загальновійськових угруповань Збройних Сил оперативне угруповання гвардії є угрупованням нового типу, яке хоча й веде дії з'єднаннями, військовими частинами, окремими підрозділами, але основну частку завдань виконує дрібними підрозділами (і навіть військовими нарядами) за умов їх просторової роз'єднаності.

У детальнішій формі завдання оперативного угруповання гвардії можна звести до таких:

- охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки під час масових заходів або заворушень;
- блокування району надзвичайної ситуації і забезпечення громадського порядку в ньому;
- підтримання встановленого режиму у районі антитерористичної операції;
- оборона важливого державного об'єкта у разі спроби його захоплення з терористичною метою;
- припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань у збройному конфлікті всередині країни;
- блокування території, проведення режимних заходів і стабілізаційних дій з метою забезпечення тилу угруповання Збройних Сил під час воєнних дій.

Основними формами оперативних дій гвардії можна вважати: оперативні дії; спеціальну операцію (оперативного масштабу).

Оперативні дії гвардії є сукупністю узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем і часом службово-бойових

дій і спеціальних операцій угруповання гвардії, які проводяться у визначеному районі або в районі відповідальності одночасно чи послідовно за єдиним замислом і планом для виконання завдання із забезпечення національної безпеки національного (регіонального) рівня значущості у встановлений період часу; форма дій оперативного масштабу.

Спеціальна операція гвардії полягає у сукупності узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем і часом спеціальних і бойових дій військової частини, з'єднання або угруповання гвардії, які проводяться у заданому районі одночасно або послідовно за єдиним замислом і планом протягом короткого часу для виконання завдання із забезпечення національної безпеки регіонального (місцевого) рівня (значущості) у встановлений період часу; вона є формою дій оперативного (тактичного) масштабу. На відміну від оперативних дій у спеціальній операції гвардії передбачаються конкретні терміни дій і застосування вогнепальної зброї, військової і спеціальної техніки.

Основними видами оперативних дій гвардії можна вважати:

- режимні дії (у зоні надзвичайної ситуації, у районі проведення антитерористичної операції, із забезпечення правового режиму надзвичайного стану);
- стабілізаційні дії (охорона об'єктів і комунікацій, припинення дій диверсійно-розвідувальних сил противника, незаконних збройних формувань (НЗФ), терористичних груп, заходи із забезпечення правового режиму воєнного стану).

З оперативними діями як формою застосування гвардії можна пов'язувати ситуацію, коли:

- поставлене для виконання завдання є багатофункціональним;
- розмір району дій – не менше як регіон держави;
- тривалість дій – довгочасна;
- кількість етапів дій – декілька;
- застосування зброї – згідно з чинним законодавством;
- у разі неспішності дій гвардії можливі негативні резонансні наслідки;
- загальне керівництво діями гвардії – з боку центрального органу виконавчої влади (правоохоронного або військового органу держави), безпосереднє – центральним і територіальними органами управління НГ України.

Оперативний успіх угруповання гвардії може настати за таких умов:

– у ході заворушень прибуття людей з інших міст до району масових дій припинено; вдалося припинити масові злочини, уникнути загибелі людей;

– у антитерористичній операції численній диверсійно-терористичній групі не вдалося проникнути на територію АЕС, промислового об'єкта, дипломатичного представництва;

– під час карантинних заходів не допущено поширення зони зараження;

– у техногенній надзвичайній ситуації не допущено масового мародерства, грабежів;

– у бойових діях забезпечено безперешкодне функціонування фронтальних доріг, що ведуть до оперативного угруповання військ Збройних Сил; пункти опору блоковані і нейтралізовані та не потребують відволікання сил із фронту для забезпечення безпеки тилу оперативного угруповання військ Збройних Сил.

У задачах оцінювання ефективності оперативний успіх угруповання гвардії можна розглядати як ефект у діях НГ України. Інший складник ефективності – затрати на досягнення ефекту.

Оперативні дії НГ України пов'язані, в основному, із заходами, що стосуються інтересів держави, і затрати на забезпечення дій гвардії (крім затрат на утримання особового складу і його підготовку, що враховується у державному бюджеті) можуть складати окрему, спеціальну статтю витрат на забезпечення діяльності НГ України, пов'язаної з оперативними діями за вимогами правоохоронних і військових органів держави. Цю окрему статтю затрат зручно порівнювати з річними витратами державного бюджету на утримання НГ України (у разях або відсотках), які є відомими.

Тоді ефективність оперативних дій НГ України можна визначати шляхом співвідношення приросту ефекту внаслідок дій і приросту витрат на ці дії протягом певного періоду (декада, місяць тощо).

Критерій ефективності оперативних дій НГ України бажано визначати виходячи з позицій керівництва (стосовно думок про достатню ефективність дій), яке відповідає за виконання завдань гвардії, або керівництва більш високого рівня, аж до центральних органів виконавчої влади включно.

Для розрахунків ефективності поняттю оперативного успіху оперативних дій НГ України потрібно надати кількісну міру. З огляду на те, що більшість завдань гвардія виконує у сфері безпеки, розрахунки ефекту оперативних дій доцільно здійснювати через обсяг служби (завдань), які її формування здійснили (виконали) за певний період (декада,

місяць тощо). І навіть під час виконання гвардією суто бойових завдань достатньо оперувати поняттям обсягу служби (враховуючи характер, форми і способи дій гвардії під час виконання завдань з оборони).

Підхід до визначення обсягу служби оперативного угруповання НГ України розглянемо на двох прикладах.

П р и к л а д 1: виконується завдання із забезпечення громадського порядку під час заворушень.

Обстановка:

1) сили для охорони основних об'єктів (адміністративних, енергетичних, життєзабезпечення, зв'язку, транспорту тощо) визначені й розгорнуті;

2) місця заворушень оцеплені;

3) сили для стримування, можливого розосередження і витискування натовпу розгорнуті;

4) райони міста, що межують із місцями заворушень, блоковані;

5) на підступах до міста залізничні та автомобільні шляхи блоковані;

6) резерв сил створений.

Нехай унаслідок оперативних дій угруповання гвардії досягнуто оперативного успіху, що полягає в такому: у ході заворушень прибуття людей з інших міст до району масових дій припинено; вдалося припинити масові злочини, уникнути загибелі людей.

У наведеній ситуації обсяг служби за кожним пунктом обстановки визначається реальним угрупованням (кількістю виділених сил), тривалістю дій тощо.

Якщо є потреба у визначенні обсягу служби з метою прогнозування можливої ефективності оперативного угруповання гвардії, то необхідно виходити з кількості об'єктів охорони, місць і тривалості протистояння у типовій ситуації стосовно категорії міста (наприклад, столиця, великий культурний і адміністративний центр, приморське місто і порт) із застосуванням оперативно-тактичних нормативів НГ України.

Уся складність розрахунків обсягу служби визначається змістом типової ситуації стосовно кількості місць дій, характеру об'єктів охорони, розмірів районів дій (у місті, поза містом), тривалості дій тощо.

П р и к л а д 2: протягом певного періоду угруповання гвардії виконується завдання з блокування території, проведення режимних заходів і стабілізаційних дій з метою забезпечення тилу угруповання Збройних Сил.

Обстановка:

1) сили для охорони об'єктів, вузлів комунікацій, блокування ділянок місцевості визначені і розгорнуті;

- 2) сили для супроводження колон виділені;
- 3) сили для розвідувально-пошукових, розвідувально-ударних дій зосереджені у пунктах можливих дій;
- 4) резерв у готовності.

Нехай унаслідок оперативних дій угруповання гвардії досягнуто оперативного успіху, що полягає в такому: пункти опору блоковані і нейтралізовані і не потребують відволікання сил із фронту для забезпечення безпеки тилу оперативного угруповання військ Збройних Сил.

У ситуації прогнозування можливої ефективності оперативного угруповання НГ України необхідно виходити з уявлень про *типову обстановку* стосовно:

– кількості і розмірів (важливості) об'єктів, вузлів комунікацій, ділянок місцевості, колон, що підлягають охороні (обороні);

– кількості НЗФ (чисельність, склад, озброєння, характер базування, шляхи постачання матеріальних засобів, рівень підготовки, тривалість і характер дій), диверсійно-розвідувальних груп, повітряних десантів;

– нормативів сил гвардії, що передбачаються для бойових дій: з оборони типового об'єкта, вузла комунікації, автоколони, ділянки місцевості; розвідувально-пошукових дій, розвідувально-ударних дій для ліквідації одного незаконного збройного формування, однієї диверсійно-розвідувальної групи, повітряного десанту; з прочісування населеного пункту (місцевості); з оволодіння населеним пунктом тощо.

Крім того, наведені приклади показують, що необхідне розбивання періодів підготовки і власне дій з виконання завдання на етапи, які характеризуються особливостями заходів, визначення часткових показників ефективності на кожному етапі з тим, щоб можна було врахувати ці особливості і потім звести часткові показники до інтегрального показника ефективності виконання завдання у цілому [хоча б стосовно основних сил угруповання, виконуючих завдання шляхом саме службово-бойових (бойових) дій]. Враховувати вплив забезпечуючих сил (у бойовому, матеріально-технічному та інших відношеннях) можливо введенням коефіцієнтів до показника ефективності основних сил угруповання, що розраховуються за відповідними методиками.

На сьогодні для широкого кола завдань гвардії бракує достовірних даних навіть стосовно можливостей військових частин (за винятком тактичних нормативів для дрібних підрозділів у разі дій у сфері безпеки).

Наведене свідчить про необхідність великої аналітичної роботи з розроблення матеріалів і

створення документів для забезпечення наукових досліджень та оперативної підготовки у НГ України, наприклад, “Сценарії типової обстановки для розрахунків ефективності оперативних дій Національної гвардії України”, що спрямовані на завдання саме оперативних угруповань гвардії.

Почати цю роботу необхідно з узагальнення досвіду застосування угруповань гвардії як з охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки, так і з виконання завдань за участю в обороні країни, і завершити розробленням відповідних аналітичних матеріалів з наданням їм назви “Вихідні дані для наукових досліджень і оперативної підготовки у Національній гвардії України”.

Звісно, що сьогодні у військових частинах гвардії намагаються пристосуватися до умов дій в антитерористичній операції на Сході України, але широке обговорення не проводиться. Якщо і є нові, вдалі прийоми, то вони залишаються здобутком саме військових частин. Потрібні узагальнення, формулювання оперативних уявлень, поширення набутого в офіцерському середовищі. Без цього не може бути розвинення воєнного мистецтва.

Висновки

До узагальнених чинників ефективності оперативних дій можна віднести оперативний успіх і затрати (відсоток від обсягу коштів, що виділяють на річне утримання гвардії).

Оцінки ефективності формувань НГ України, одержані на підставі уявлень з досвіду ЗС України, виявляються поспішними. Для отримання дійсних оцінок ефективності НГ України необхідна наполеглива, ґрунтовна праця під керівництвом штабу Головного управління НГ України з уточнення уявлень про успіх гвардії у діях оперативного масштабу.

Визначення кількісних оцінок ефективності оперативних дій гвардії можливе за умов розроблення матеріалів технологічного характеру “Сценарії прикладів типової обстановки для розрахунків ефективності оперативних дій Національної гвардії України” та “Вихідні дані для наукових досліджень і оперативної підготовки у Національній гвардії України”. Результатом такої цілеспрямованої роботи мають бути видані “Оперативно-тактичні нормативи застосування оперативних формувань Національної гвардії України”.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна